

Literáti Nemes Sámuel útinaplója

KELECSÉNYI ÁKOS

A múlt századi magyar műgyűjtésnek kétségtelenül egyik legjellegzetesebb alakja *Jankovich* Miklós (1773—1846) „földbirtokos, kitűnő régiségbúvár, gyűjtő s a m. tudom. akadémia tiszt. tagja” — ahogyan *Szinnyei* írja róla a *Magyar Irókban*. Nyilván nem járt messze az igazságtól a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője, amikor gyűjteményét úgy jellemezte, hogy ennél „gazdagabb magángyűjtemény az utolsó három században hazánkban nem volt, s ki tudja, a jövőben lesz-e valaha?”¹

De talán a kortárs *Kovachich* Márton György szavai is tükröznek valami igazságot erről az érdekes emberről. *Kovachichot Széchényi* Ferenc 1797-ben többek között azzal bízta meg, hogy szerezzze meg *Jankovichtól* a *Hess-féle Budai krónikát*. Ezzel kapcsolatban *Kovachich* válaszát így ismerteti *Kollányi* Ferenc:² „A mi a *Budai Krónikát* illeti, tudja meg a gróf, hogy olyan emberrel van dolga, aki három zsidón és öt görögön túltesz. A könyvekkel való üzérkedés a kis ujjában van, s az uzsoráskodásból még *Binz* (bécsi könyvárus) is órákat vehetne tőle . . . Ha 60 forintot ajánl neki, biztos, hogy kétszer annyit kér, ha 100 forintot, még többet kíván, vagy éppen szegyet üt a fejébe az ajánlat, és még úgy sem adja oda.” Ha *Kovachichnak* ez a jellemzése talán kissé erős is, azt bizvást feltételezhetjük, hogy értékes gyűjteményének összeállításához nem kis üzleti érzékre volt szüksége.

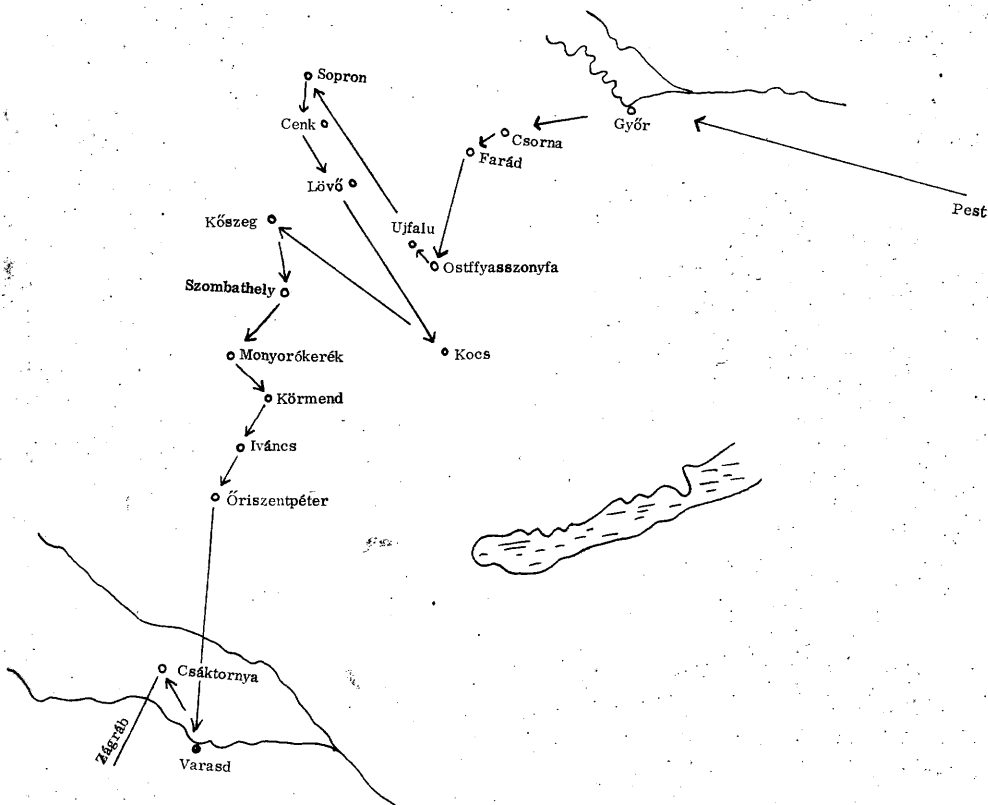
És természetesen szüksége volt segítségre. Olyan emberekre, akik hajlandók voltak *Tolnát-Baranyát* bejárni az anyag felkutatására, a szemfülesség mellett némi tudományos alappal vagy hajlammal is rendelkeztek, s nem hiányzott belőlük az a bizonyos üzleti érzék sem, amely miatt a korabeli földesurak a „házi zsidót” tartották. Ilyen segítség volt *Jankovich* számára *Literáti Nemes Sámuel* „erdélyi régiséggyűjtő (antiquarius)” — hogy vele kapcsolatban is *Szinnyei* idézzük, aki szerint „különösen *Jankovich* Miklós gyűjteményét közel húsz évig gyarapította”.

Literáti Nemes Sámuel (1794—1842) *Marosvásárhelyt* született nemes szabad szülőktől. Valószínűleg a régiségkereskedői foglalkozás hozta fel *Budára* 1830 táján, ahol a *Kígyó utca* 188. sz. alatt volt háza — valahol a mai *Szalag utca* környékén az I. kerületben. Régiségkereskedését *Mamut* cégér alatt nyitotta meg, ami arra utal, hogy nemcsak régi kéziratok, könyvek, fegyverek és műkincsek, hanem a természeti ritkaságok is érdekelték. Ez különben a *Szinnyei* által említett *Értesítő leveléből* is kitűnik, amelyben tájékoztatja a nagyérdemű publi-

kumot „városról városra mutató és megmagyarázó végett hordozott historiai és természeti régiségekkel tellyes Cabinetjáról”. A szakirodalomban főleg kézirat-hamisítványai révén vált híressé ez az agyarfúrt góbé, amelyekkel még *Toldy* Ferencet és *Jerney* Jánost is sikerült megtévesztenie. Ezekre és e nem mindennapi, érzésünk szerint Jankovich munkásságát mintegy „alacsonyabb formánívón” űző antikváriusnak életére érdemes lesz egy későbbi alkalommal visszatérnünk.³ Most életének egy kicsiny, de jellemző szeletét kívánjuk bemutatni az OSZK Kézirattárában őrzött naplója alapján, amelyet egyik gyűjtőútja alkalmával készített.⁴

Az *1841. évi 3. útjára Pestről* címet viselő napló 1841. szeptember 4-én kezdődik az „Iső Ferentz Gőzessen” való elindulással, s december 4-én fejeződik be Zágrábban azzal, hogy „a hatodik vagy utolsó csomót visszaforduló utamban igyekszem gyűjtögetni”. Ez a hatodik csomó azonban hiányzik az iratok közül vagy el sem készült.

E három hónap során a mellékelt térképen látható utat járja be, miután Győrig felment a Ferenc gőzösön. Egy-egy magyar helysége egy napot, sokszor még annyit sem szán, hazánkat elhagyva azonban már többet, általában egy-egy

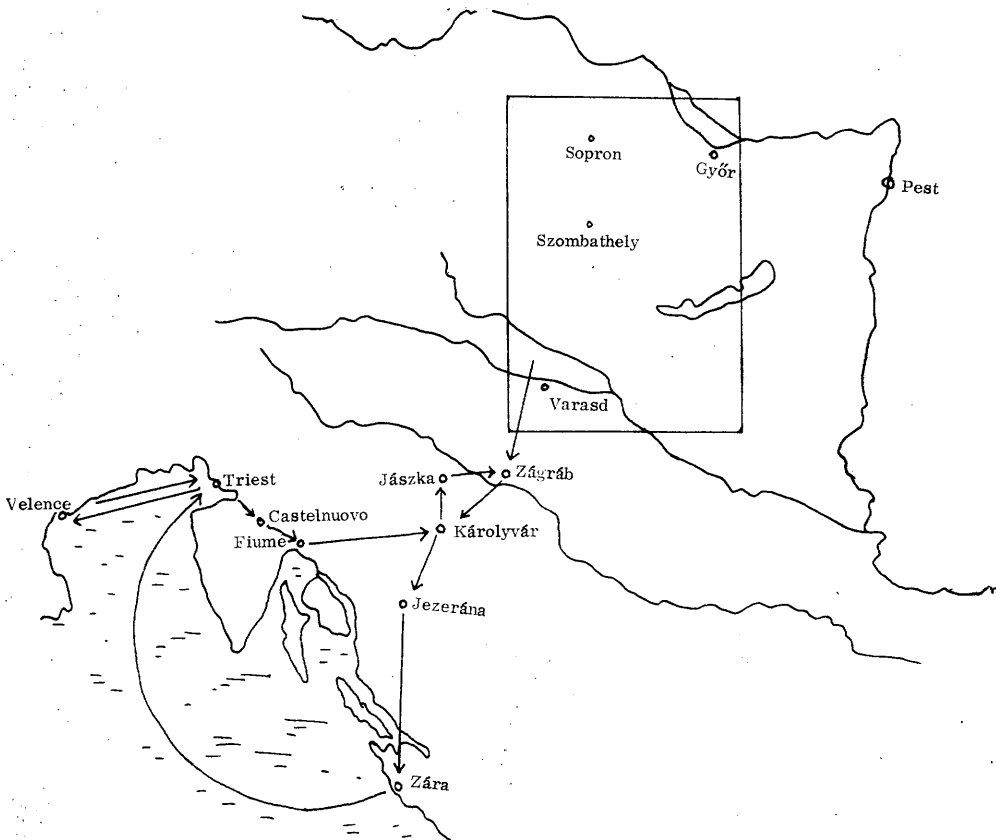
Literáti Nemes Sámuel

hetet időzik a jelentősebb helyeken, Zágrábra két hét jut, amelyet visszaútján még egy harmadikkal tetéz.

*

Neki a jegyzetítés ezer terhes gondjai közt a leges-legparányibb, s azt csak szívéből tisztelt Jankovich Miklós mecénásáért teszi, írja Károlyvárosban, saját magáról harmadik személyben szólva (II. 96a). E mondat jellemzi naplóját, amely bizonyos mértékig valóban afféle munkanapló — annak pontossága nélkül —, tehát beszámoló annak részére, akinek megbízásából az utat teszi. Ezt a jellegét domborítják ki azok a bejegyzések, amelyeket különféle gyűjtemények vezetőivel vagy egyszerűen útközben szerzett nevezetesebb ismerőseivel irat be, mint például soproni tartózkodása alkalmával:

„Dem Antiquarius Litterati zum Andenken schreibe ich S. Andreoli, Oidenburg, den 13 September 841.” Amihez aztán magyarázatul Nemes hozzáfűzi: *Ez a fiatal gavallér gróf Andreoli a mostani pápa testvére ... régiségeket esmérő s gyűjtő tudós (I. 10b).*

1841 őszen tett gyűjtőútja

A munkanaplónak amúgy sem túlzott feszességét méginkább fellazítja egy-egy érdekesebb úti élmény elbeszélése, reflexiók, visszaemlékezések beszövése vagy egy-egy olyan megjegyzés, amely későbbi korok utazójánál képeslevelező-lapon nyerne formát. Záróban írja például: *Ha Jankovits Miklós nagyságának egyedül irték megszokott bizodalmam (confidentiám) szerint, esmét úgy kezdeném írásom:*

*Álom nem jő szememre,
Háromfertály az egyre.*

... *mínthogy az estve legjobb barátim azon cseppjeikből nagyocska mértékben kényszerítettek hörgöngölnem, melynek szemei ott termettek, hol jó barátim eldödi Aetius tervei szerint székelv apám véreikkel trágyázták a földet (III. 7b). De talán legembe-ribb közelségbe hozza mindjárt útja elején Újfaluban vagy Sopronban tett bejegyzése: Nagyságod nevetni fog ... (olvashatatlan szavak) igaz, egy butélia Odenburgerrel többet ittam, eszembe jutva némely méltatlan megsértettedésem, s olykor hajlandóságom van a sorssal kocódni, már most szégyellem magam ... (I. 10a).*

*

És most induljunk el vele együtt útjára.

Első állomása Győr. *A győri kövezet egyik bérlőjétől s úgy több kereskedőtől, kik megbízotomnál fogva a régi pénzeket számomra félrerakják ... több bizánci pénzeket vásároltam össze. Ezt megelőzően vettem egy nevezetes ezüst medalliont, mely veretett a jesoviták előröltetések emlékére (I. 1b—2a). Csornáról megjegyzi, hogy Drimotzi kanonokkal Nagyságodnak és Jernei úrnak levelezésbe jó volna lenni, sok kincsei vagynak titokba (I. 7a). Farádon Ostfi Lajos úr úri lakjába tér, ahol vendéglátójától egy 1222-ből való II. András-féle oklevelet kap a Magyar Tudós Társaság használatára (I. 6). Ostffyasszonyfán a várban látják vendégül. Sopronban vettem egy ametis gemmát — írja — megnézi a városi levéltárat, hol a tanácsurak emlékeztek nagyságodról, mondván, Jankovits Miklós nagysága is megtisztelte ez előtt valami tíz évvel levéltárunkat, látta Aranybullánkat, Luther levelét ... (I. 10a). Nem kis büszkeséggel jegyzi meg, hogy mennyire tetszettek neki többek között az aranyozott nagy ezüst ceprumai a hajdani soproni bíráknak és polgármestereknek, mely utolsókat nagyságodnak, mádön itt járt, nem mutatták (I. 11a). Megfordult Kis János szuperintendensnél, aki be is írja a naplóba: „Sept. 13dikán 1841ben gyönyörködve beszélgettem ezen emlékkönyv birtokosával különféle régi-ségekről Kis János Superint.” Ott kezébe kerül Samarjai János Pápán, 1628-ban megjelent Magyar harmóniája⁹ és be is másolja hosszú címét naplójába (I. 10b). Utolsó dunántúli állomásán, Óriszentpéteren megvonja eddigi útjának mérlegét: *Eddigi utazásomban kevés ritkaságokra akadhattam, annál kevesebbet szerezhettem, s csupán székérbér, szoba s magam fenntartására megkívántató dolgokért többet kiadtam száz pengő forintoknál (I. 25b).**

Ez az összefoglalás bizony meglehetősen kevés konkrét vásárlási adatot tartalmaz, s ez sajnos az egész naplóra áll. Nyilván üzleti szempontok vezették ebben. Egyrészt az útját vásárnak tekintette, ahol egyik-másik szerzeményén túladdott, ha előnyös ajánlat, csere vagy valami még értékesebb darab megszerzésének lehetősége kecsgettette, másrészt több bejegyzéséből kitűnik, hogy ha a napló Jankovich számára készült is, de útitarisznyájában más műgyűjtők megbízását is magával vitte — s nem tudhatta előre, hogy melyik darabot kinek tudja majd legelőnyösebben vételre felajánlani. Varasdon feljegyzi, hogy *vettem út egy régi megaranyozott crucifixot mintegy a 13. századból, egy szép római edényt virágokkal környülvéve, mely út ásatott ki, egy gemmát s több nummusokat e egynehány litteralékat (I. 35a). Kírja a varasdi, majd a csáktornyai ferencesek könyvtárának nevezetesebb darabjait, megjegyezve ez utóbbiról, hogy *vagynak ezen könyvtárban sok jó könyvek, de amelyek vagy megvagnak nagyságodnak, vagy nem annyira hazánkat érdeklík. Sok deák, német, olasz, héber stb. (I. 36—37). Jankovich tehát főleg hungarikák gyűjtésével bízta meg, ami pár lappal alább újabb mérlegének felállításánál is kiviláglik: *Holnap lesz egy hónapja, hogy útban vagyok, és több bibliothecákat szorosan megvizsgáltam, melyek közül a pannonhegyi a marosvásárhelyi Teleki könyvtárral vetekedik, s 300 000 darab könyvek ezúttal is kezemben megfordultak, s ennyi kötetek közt a 16. századi magyarra csak két darabra akadhattam (I. 40b).***

Természetesen nem tölti minden idejét könyvtárakban és levéltárakban. Az utazással együtt jár vendéglők, kávéházak felkeresése, ahol gyakran akad össze érdekes emberekkel. Varasdon például a vendéglőben helybeliekből és utasokból álló nagyobb társaság verődött össze, s naplójában megörökíti a köztük németül folyó diskurzust. *Elsőbbben is némely katonák nem helyeselték, hogy a horvátok magukat illíreknek nevezik. Mond tovább egy kapitány: „annak azonban a magyarok az okai, kik nyelvükkel a horvátokat felháborították”. Azután a magyar alkotmányt is kezdeték érintgetni. Nem örömmel akarva szót váltani, mivel nem sok ideje Szombathelyt is egy cseh kapitányt nemcsak összegazembereztem, de ha Tót Sándor szolgabíró úr a kapitány szavát nem kvalifikálja vala, s kérve, hogy ne úgy értem etc., valamelyikünkre nézve szerencsétlen nap lett volna. Most azonban nem kellett síkra szállnia, mert egy idős, szép szál férfi magát mindig magyarnak említve oly nagy tapasztalással beszéllett minden ellenvetéseikre, hogy nemcsak három vén kapitányokat elhallgattatott, s azután hozzája a legjobb barátságára kötelezte, de megvallom, hogy Pest megyeháza, s minden esetben nemzetünk egyik palládiuma környékében lakó hazafiaktól sem várhattam volna többet ... S mondván hatalmasan: „Meine Herren! Európának csaknem minden országában nemcsak utaztam, de sokakban hosszabb ideig laktam is, vigyáztam, és szükségem is volt azoknak törvényeit tanulni. Én boldogítóbbat a miénknél nem tudok. Itt meg van határozva és a jobbágy tartozása és a nemesség önként sokat tett az ő könnyebbségükre. És többet is tett volna, ha a kegyes kormány attól nem tart vala, hogy majd a cseh köznép is ez után sóvárogna, s így a cseh nemes éhen veszne el. S többet is fog még tenni, eltöröltetve az aviticitás ...” Ezen az este csak nevét tudakozhattam meg a jó hazafinak, azt azonban észrevettem, hogy nyelvünket nem beszéli, s ez Jellelsits Károly. Másnap reggel megköszöni neki a hazafiúi kiállást, és ezzel derék nevét még egy katonával, ki a múlt este ellenünk harcolt, ezen úti belegyembe beírta (II. 37b—40b).*

Íme, így tükröződik naplójában az a harc, amelyet a nemzetiségek, de főleg a horvát illirizmus folytatott az 1832—36-i magyar országyűlés ama törekvése ellen, hogy a hivatalos latin nyelv helyébe a magyar kerüljön.

Ugyanilyen jellegű egy zágrábi élménye is. Egy kávéházban ülve a teméntelen *officir és civil egyvelegben gyakran magyarul is hallok beszélgetni. Kik lehetnek ezen magyarok? Ez különös jelenés! S ezen kedvelten idő jártával Zágrábban a magyaroknál nemzeti ösztönüknek szoros határ közé szorítását tapasztaltam, sőt hogy tűrni is képesek, és tudnak is, és szükséges is. Hát csakugyan kik lehetnek ezen vakmerő férfiak, annyi határőrző horvát tiszték és civilisták közt nemcsak első szerepet játszóda, de mindenek figyelmét időről időre mindinkább magukra vonva? Észreveszem azonban, hogy bár jól beszélnek és annál helyesebben és kacskaringósabban káromkodnak is ugyan, de tótos keletjéssel. Magyar érzelmű horvátoknak gondolja őket, az egyiket egy ismerős horvát grófnak véli és meg is szólítja: „Örvendek — mondom — hogy a gróf barátival együtt nyelvünkön oly jól mulat.” Felpattan az én emberem, csókolni akar. Mondom: „Kezet szorítsunk, kedves grófom!” „Ahá — mond — nem vágyom gróf, dá még lehetem ...” s most már egy-kettőre kiderül, hogy miért találta Nemes olyan ismerősnek. „Óh, kádvés uram, tud mikor múlt nyáron együtt utáztunk Keszthélyre, én mentem gyalog a Georgiconba, s felvett a szekereére s traktálta ángem ... No! né, kedves bratim, ez a drága úr mutatta akkor nákem egy könyv pergáménra írva, s mondta, hogy vigyázzom a plebánosoknál, s ha kápom, száz florint meg ad érte ...” Nekem pedig — folytatja a napló — nem kis humorra adott alkalmat az ő nyelvünkkel való kevelységük, melynél fogva a nyelvünket nem értő pincéreket is kényyszerítették annak tüsténti felfogására ... Minek előtte elváltam volna tőlük, tudakoztam, hogy abszolválta-e a Georgicont? Melyre volt a felelet: „Nem vágyom bolond, kell most sok mágyár fi Horvátországba hívatatba. Azt sem tudom, hová ígérkezem.”*

Végül a nemzetiségekre vonatkozó feljegyzései közül említsük meg, hogy ugyancsak Zágrábban felkereste Marosvásárhelyről odaszakadt honfitársát, Nyulas József aranyművest. Ezt írja róla: *Sajnálom, hogy Haas név alatt esmeretes (I. 59b).*

Természetes, hogy áttanulmányozza a zágrábi püspöki könyvtárat, valamint a ferencesek könyvtárát, s mielőtt tovább indulna a horvát fővárosból, újra mérleget csinál *Eddigi nagyobb rátkaságaim* címmel, de mintegy tucatnyi nyomtatvány és kézirat felsorolása megint csak óvatos általánosságban mozog, mint: *Három nyomtatott magyar könyvek, kettő 1500-ból, egy 1600-ból, sok képekkel, dicsőségesen konzerválva (II. 75a).* Ez bizony kevés eligazítás XVI. és XVII. századi magyar nyomtatványok azonosításához.

Miután a zágrábi akadémia gyűjteményét megajándékozza (II. 90a), Károlyváros felé folytatja útját. Útközben megtekinti egy barát-kolostor rendezetlen könyvtárát, ahol *egy szép íratú deák imádságos könyvet, pro memoria, jelentettem, hogy viszem ... (II. 94a).* Károlyvárost afféle támaszpontnak használja. Amit addig gyűjtött, a ferences gvardiánnál hagyja és úgy indul tovább Zárába. Útközben érinti Jezeránát, ahol a *postamesternél Corvintól hever*

egy nagy oklevél, melyet valamely határőrző katona hagyott nála, kinek egy krajcárt nem ér — kértem egynéhány forintokért a postamestertől, de a katona híre nélkül nem bátorkodott ide adni ... De én nehezen fogok ezen veszedelmes helyen többet megfordulni, nagyságtok hozatassák el (II. 100a).

A hely valóban nem nagyon barátságos. Egyik éjjel nyolc fegyveres zsványokra bukkantunk, fegyvereiket elrejtve veres köpönyegeik alá, de bátorságuk nem volt a delizsáncot megtámadni. Én ugyan készen voltam, mert meg kell vallanom, legjobban féltem, legtöbb drágaság nálam lévén. A hűtő posztóját felhasítva smukkos skatulyám, pénzem a hűtő belésébe rejtettem, úgy ujjamról is gyűrmet, mellemről antikváriusi signumomat, órámat, sat. (II. 102a).

Mindezek ellenére az út szépsége megragadja. 22-én reggel 8 órakor kezdtünk felmenni azon hegyre — neve Velebüt —, mely Horvátországot Dalmáciától elválasztja, s mely legmagasabb út az ausztriai birodalomban ... Nyolc éve, hogy ezen egyetlen, pompás és méltán csuda utat készítették ... Csodálatos tőjék ez, és első tekintettel nem is lehet másként gondolkodni, mint hogy a megbosszankodott istenek haragjukban egy világot zúztak itt össze ... Midőn az út legfelsőbb részére jutva egyik felől egy összetört világ formáját, más felől az adriai öblöket a főszedítő mélységben megpillantottam volna, eltűnt azon fantáziám, hogy Dalmácia miért nem örvendhet actu is, mint hajdan, a magyar alkotmányának, hanem elragadtatva fennszóval kiálték: „Humbold Sandrif Miért nem találkozhatom én most itt össze veled, hogy ezen pillanatban előttem álló roppant Gordius göcse megfejtésére segédedet koldulnám!” Megpróbál azonban saját geológiai ismereteire hagyatkozva boldogulni, s egy postaházi pihenőnél nagyon elcsodálkozik, mikor érdeklődésére azt a felvilágosítást kapja, hogy az útépités során nem találtak semmiféle megkövesedett állati maradványt. „Uram — mondják neki —, minden azt állítja, angolok és más bölcsek, hogy Vulkán művei ezen rengeteg kőhalmok.” „Fájdalom, mondtam, hogy a jómódi utazók oly keveset értenek Földünk szünteleni változás alá vettetéséről, s annak talpak alatti történetéről.” Miközben így beszélgetnek, íme, egy száz év felé ugráló, óriás tekintetű határőrző kezd szólni, mondván: „Csuda, emberi koponyához hasonló dolgokat találhatni itt, uram, van nékem most is belőtük.” „Látni akarom, jó öreg — mondtam — s csak rajta, hozzák a postaházhoz.” S íme, egy pár vízi élőállat, a mostaniaktól egészen különböző tengeri pók nagy alakjai, melyen igen megörvendőváltottam, meghagyva a postamesternek, hogyha angolok még egyszer vulkánt keresnek ezen a tájon, kobácsot ragadván egész Zaráig lefelé vágja a hátukat ... Károlyvárostól egész ezen nagy hegyekig mindenütt a legszebb fekete márványból állnak a kőszalok, melyből meszet égetnek, és a köznép is ily királyi anyagból építi kunyhóját. Ezen márvány is tele van még csigajelekkel ... De békét a geológusnak ... (II. 103a—106a).

Nehezen szakadt vége az útnak. Négy nap és négy éjjel ültem a delizsánc szekérbe, amely idő alatt nem aludtam négy órát. Igen bágyadtan érkeztem Zarába 23-án októbernek. A hosszan tartó utazás után magam rendbe szedve dolgom után kezdtem látni, s csakhamar egy archívumba is bécúsztam, melyben magyar még nem volt, de máramarosi rusnyák sem, 6 száz évektől fogva (II. 106b). A következő nap pedig még büszkébben írja, hogy 11 órakor egy olyan antikvári gyűjteménybe repedtek a zarárok előttem, mely csak boldogult Ferenc királyunknak volt kinyitva egykor (II. 107b).

Valakinél hunnus betűkkel írt táblácskakat talál, ezek nem hagyják nyugodni, újra és újra ír róluk naplójában. Az egyiket zsidó-forma írás, a negyediket tökéletesen azon betűk, kiálló figurával, amilyenek a csikszentmiklósi templomban voltak. Sajnos, tulajdonosa keményszívű férfiú, ki gazdag lévén, az eladástól vonakszik, de bízom csak ispiritusomban. Addig ügyeskedik, míg a végén valóban meg is szerzi (II. 107b, 110, III. 20a).

Zarába érkezések újra mérleget csinál, de megint csak a szokásos módon. Kezdve a szentmártoni, csornai kolostorokon ... számtalan csuládoknak és zárdáknak levél- és könyvtáraiván lévő véka nagyságú rozsdás lakatjai emberi erőt felülmúló, hatalmas ujjam begyével szertemorzoltam, és ahol mi szépet felturkálhattam, abból úgy egybe harizáltam ... hogy tulajdon magok személyekbe utaztokban sem nagyságod, sem gróf Viczay, Teleki, Szathmári, Aranka, Brukenhal, Fáy, Lázár sat., sőt soha egy magyar is, tíz újába is, oly és annyi rükaságot egybe nem szerzett, mint eddigi kis utacskámba is (II. 109b).

Elmegy a gimnáziumba. Ennek múzeumát kifürkészve több szép dolgokon kívül némely üveg-urnák tetszetek nagyságod számára, rég adva nagyságod rájok nékem commissiót. A direktor nem vonakodik, hogy Corvin és Zsigmond aranyért nem adna, de jelenteni kell neki is előbb a dalmáciai gubernátornak (II. 110b).

Felkeresi a ferencesek könyvtárát is, ahol az öreg pater provincialis csaknem mindenik főkáról azt mondta: „Hic sunt libri prohibiti,” melyen elnevetve magam továbbmentem. Az a napja különösen szerencsés volt. Egy ferences közvetítésével, akinek fáradozását meg is jutalmazta egy arannyal, egy felette régi pergaménára írt latin könyvet szerez, majd egy libra-

Edigi naggobb ritkaságim

75

Földbel tört első helyem áll minden a setbe
A Sz. Heléna: Találomán cum apper

Egy több pergenona inekbit az he vast Procephas
Egy hoffer utat a jeant Poin Crutay.

Egy maggot könyv, igen szép kézirát

Három nyomtatott maggot könyvvel Kettő

1500beli Egy 1600beli Jatek Képpel disziffigeum?

Három perz Codexek, egyik a telensit consimake

Egy régi Geographia maggot Orv Mappaja

Sen hibásid belölle 1600beli

Több darabok a könyv nyomtatásal

Söbb Crutiból

Két Armatia a Zymon Kórázal

Többes az Argadi Kórázal az

Maria Erdébet a Pij. Sajos, a Zymon

Körön Klaplo a Pij. modt emy

elej - ~~...~~ palat. n

40. Lethim

Alig várua hogz a tegnyai orult Napud

vege legzen, ma, mindarokot kin

nel régi pienseket remelhattem ofn

va jartom, de felatke keveset hat

hottam, mind evan azal alna

eli k a Szidob, diintelen keresit

A II. csomó 75. levelén Zágrábban összefoglalja a szerzett ritkaságokat

rius reserva tárát átfutva akadtam egy manuscriptumra, melyet nagy áron meg is vettem. Címét nem jegyezték fel, de a könyv úgy kezdődik: *Quum in Africam venissem Anicio Mallio consule ...* N.B. Tudom, ki munkája (III. 5—6).

A szerencse tovább kíséri. Pár nap múlva egy görögnek a pénzeire alkuszik eredménytelenül. Másnap igen neki, hogy a vásártól eláll, a pénzeket tartsa meg Cháronnak — erre a görög odaadja neki (III. 26b).

Okt. 31-én „navis vaporacea”, vagyis gőzhajó viszi át Triesztbe (III. 30a). Számára kissé idegen elembe kerül: a műkereskedés európai méretű pezsgésébe, ahol úgy látszik, magasabbak az árak, csalfintábbak az üzleti fogások. *Kedves gazdag antiquar uraim, próbáljanak kegyetek is utazni, hogy tanuljanak meg egyszersmind imádkozni is ...* (III. 59b). De itt is tudott jó vásárt csinálni. November 5-én ezt jegyzi fel: *A mai nap váltottam fel nyolcadik és utolsó száz forintos bankó nótámat, már csekély aranyaimra szorulok, majd leírja, hogy vett egy hajdan megaranyozva volt római öntött asszonyi képet, alkalmasint az ifjabb Faustinéé, amelyet megtudván a trieszti doctusok, majd levágták a házi zsidókat. Azok pedig esküdtek, hogy lehetetlenség, hogy Triesztben vettem volna. Én pedig a handlert is megneveztem nekik Soha sem hittem volna, hogy a gazdag gyűjtők elannyira dühbe eshettek volna. Egy szép menyecskének nincs anyyi látogatója, mint ezen néhány rossz pénzecskének. Kurrens pénz, egyiptomi, görög régiségeket, műmiát, mindent ígérnek, akarnak pártjukra vonni, kívánják csak azon ígéretet, hogy ezután amit kapok, nekik küldöm, előre 500 forintokkal kénálnak Királyok, fejedelmek és nagy országos férfiak kiküldöttjei az örültségig keresik a szép rézpénzeket ... nagy és gazdag férfiaknak mindinkább kedves és csaknem első foglalatoságaik közül való kezd lenni a pénzek gyűjtése* (III. 59—60).

Hasonló módon megrohanják Velencében is a szakértők és a régiségkereskedők, ahol már másnap 8 darab pergaménára írt könyvet vett szép miniatúr festéssel, pár szép arab könyvet és egy pergaménára írt régi héber könyvet sok színes festékekkel és aranyozott betűkkel (III. 64b). Egy vételt pedig különösen kiemel: *tudva lévén nagyságod előtt, hogy Fejérvári úr ezeltől négy évvel itt járva, mégis egy kötéblátskát hun-forma betűkkel én fogok hazavinni Velencéből* (III. 64a). A várost járva keresi azon roppant kastélyt, hol III. Andrásunk született s nevelkedett. *Nem hiszem — írja —, hogy valami úton-módon rá ne ismerhetnék* (III. 67b). Elmegy Szt. Lázár szigetére az örmény mechtaristákhoz, akikről már gyermekkorában is hallott erdélyi örményektől. *Vettem nagyságodnak tőlük egy 24 nyelven nyomtatott imádságos könyvet* (III. 70a). Átkutatja a Santa Maria la Gloriosa levéltárát is, de Magyarországot érdeklőre I. Lajos előtt nem találtam, bár sok fasciculusokat felbontottam is ... *Gróf Majláthnak mindazokon a fasciculusokon jegyzéseit tapasztaltam, melynél fogva semmi újságod itt nem remélhettem* (III. 74a). A majdan jövőknek is azt ajánlja, hogy Velencében ne a levéltárakban kutassanak, hanem könyvtáraknál (III. 78a). Maga is több értékes könyv vásárlásáról számol be, amelyeket végre eléggé elfogadható formában tüntet fel naplója: *Epistolae Heroïdes Ovidii ... Venezia 1530* (III. 74a) — *Nonni Marcelli Peripatetici, Venetiis 1476* (IV. 11a) — *Metamorphosis (Venetiis) 1497* (IV. 11b) — *Sallustius: Catilina, Venetiis, Johann Griphius* (IV. 11b).

Persze bőven említ csak úgy általánosságban is műveket, például november 11-én: *több nagy privát collectiókat tekintettem meg: ami bennük érdekelt, azokat el nem mulasztottam megszerezni* (III. 78a). Vagy pár napra rá, 14-én: *Bár ha vasárnap vala is, ma sok ritka könyveket szerzettem* (IV. 9b).

Úgy látszik, itt már végleg idegennek érzi magát, az olaszok nyelvét nem érti, s így szaladnak tollára az alábbi sorok, noha nemrég még büszkén hangoztatta magáról, hogy *én kuruc tetőtől fogva talpig* (II. 70a): *Megtörténik ugyan, hogy hébe-hóba a magyar is a németnek annyát emlegeti, s bárha karakterében és szokásaiban — csakugyan már nem sokat — különböz is még, de csakugyan nehezen hiszem, hogy a földön lehetne még két oly különböző nyelvű nemzet, mint a német és magyar, mely egymással úgy összegyalulódnán és szokván, annyira szimpatizálna. Ezt én jegyzékül teszem, akik Bécs és Brassónál tovább nem utaznak, alig érik meg citerám kedvetlen pengését. Annyit ugyan erősíthetek, hogy akár a német a magyart, akár a magyar a németet idegen földön találja, kétségén kívül hiszi fogadni. S ez nem mostani tapasztalásom, de fiatal koromtól fogva ... De azt is számtalanszor vettem észre, hogy a latin és szláv népek egész másképp éreznek ... Húszszor szóljon egy kávéházba az ember az olaszhoz németül, mindig teszi magát, hogy ő a hangot olasznak értette. Probatum* (III. 70a—71b).

Velencében készült feljegyzéseiből egy érzelmes, dickensi jellegű történet is összeáll. Egy alkalommal olasz kísérője — servitora, mint ő nevezi — lélekszakadva keresi fel szállásán, hogy jöjjön gyorsan vele, mert szörnyen régi könyvekre akadt. Rőgtön útnak is indul. *Csaknem végtelennek képzelt meredek grádicsokon benyitunk valahára egy csűr-forma roskadt*

lakba. Egy sápadt fiatal anya szépütni akarva nyomorult scrsát, s író kisebb gyerekét bölcső helyett egy bomladozott kosárba, mely madzagon függött a magas mestergerendáról, riasztván a hallgatásért s siet előnkbe, és más három csaknem mezítelen leánygyermekéi utána. S anyjuk rongyruháit mellé bújva, megjelenésünkön tusakodva, szól egy-két szót servitorom, s előhoz az asszony egy rongypakkot, melyet számtalan kötelekeiből felbontván, kivész belőle három könyvet. Selyembe kötött tábláról tüstént kínaiaknak esmértem . . . Selyem papírra kínai öltözetek, szokások, csigák stb. lefestései, igen kedvesek (nett, elegáns). Egek! mit tudnék én ezen kötetekkel tenni? Kinek kellenek nálunk az ily kínai dolgok?

Kérdőzködésére megtudja az asszony sorsát. Az angol, akivel együtt élt, és feleségül is akarta venni, egy évvel ezelőtt Korfuban meghalt. A magára maradt nő eladta a férfi ingóságait, így tudott gyermekeivel eljutni Velencéig. Itt abból él, hogy egy mosónénak segít. Ha neki is volna egy víztartó edénye, egy-két dézsája, tekenője, simító reze s valami kevés pénzre szappanra, akkor ő is moshatna másoknak, s éjjel-nappal dolgozna, csak hogy gyermekei ne éhezzenek. Próbálta a könyveket eladni, de nagyon keveset kínáltak értük, szinte csak annyi lírát, mint amennyi fontsterling volt eredetileg az áruk. Látna az elszűt s a nyomorúságok miatt elalélt fiatal asszony ringy-rongy ruhái hasadékiól mezítelen apró gyerekeinek fejéit kilugva, látva a nagy szükségét s magán segíteni nem tudást, . . . a kaputom is eladtam volna, hogy legalább egyszer ezen ártatlan, mezítelen galambfiaknak éhségét enyhítssem. Ezzel a négy gyereknek négy huszast adogattam kezeikbe, az ötödiket anyjuknak azzal a meghagyással, hogy mindjárt kenyeret és halat, vagy amit jónak lát hozzon a gyerekeknek. Aztán holnap vagy holnapután menjen ismét el a könyvtárosokhoz, és mondja meg, hogy . . . az a budai úr, aki a régi könyveket keresi és szállva van a Hold vendéglőbe, megígérvén érte a három aranyat, s meg fogja venni.

Az asszony így is jár el, majd beszámol Nemesnek, hogy a legmagasabb ígért 1 zechin volt a könyvekért. Na jól van, a három zechin itt van, szegény asszony! De egyiket magamnál tartom, és holnap azon szenvedő mezítelen ártatlanoknak testük takarására valami olcsó flanett veszek véle, mert félek, hogy te, szegény teremtes, elmulatnál. Megörül szegény asszony, hiszen ha ruhát tud adni a gyerekekre, a két nagyobb segíthet majd neki a vízfordásban. Én tehát ezen Vigasztalás Könyveit kifizetvén átvettem azon feltétellel, hogy . . . három tiszteletreméltó jó embereim és jó uraim nejeinek úti ajándékkul azon kívánsággal fogom ajándékolni, hogy talán ezen könyvek árával az említett szenvedett ártatlanok keserves sorsa valamit jobbúlván, szegénykék imáját felfogván az egék fülei, szerencsétlenségük mindazon érzékeny szívű asszonyságokat, kik a whist, sakk, tánc és más egyéb haszontalan költségek és vesztegetés helyett a szenvedő ártatlanokról is megemlékeznek. Sírva vette e csekély pénzt az elkéült ajkú gyámoltalan, s anélkül, hogy követtem volna, nekem is egymásra omlottak a borsó nagyságú forró könyceszepek szemémből . . . , melynél fogva vigasztalni vagy tanácsot adni nem hogy tudtam volna, de hirtelen szólni sem. Hanem az eszembe jutva, hogy a servitor nehogy csaljon, és kívánjon a nyomorult lénytől, előtte két huszast adtam neki, amennyire lehetett tudtára adva, hogy én a servitort kielégítettem. Ezzel a lábtakaró egy nagy pokrócra s egyméhány szennyes ruhám . . . odaadtam, hogy azokkal is ártatlanjai mezítelenségeket takargassa. Ha Pesten történt volna velem ezen eset, minden valamennyire viselt öltözetim szegény párának dobtam volna (IV. 6a—10b).

Pillanatig sem kétséges, hogy ez az érzékeny történet idehaza elérte a kívánt hatást. Nem tudjuk ugyan, hogy valóban így szerezte-e azokat a bizonyos kínai könyveket, s hogy mi lett azoknak a további sorsa, de ha „jó urainak nejei kapták meg úti ajándékkul”, nyilván nem mulasztotta el őket a történetekről tájékoztatni, s nemeslelkűsége elnyerte kellő jutalmát.

Az eredményes velencei kirándulás után visszatér Triestbe, s megint kénytelen állni a műkereskedők ügynökeinek ostromát. A velencei út előtt otthagytott portékáit magához véve tovább megy Fiumébe, s büszkén számol be róla, hogy az ottani kormányzó, Nemeskéri Káosz Pál vendégül látta. Leírja az ebéd fogásait, többek között fekete leves makarónival, s a lap szélén odaszúrja megjegyzését: székely szám ízének nem való vala (IV. 38b).

Fiuméből nagy izgalommal siet Károlyvárosba, mert hírrül veszi, hogy meghalt a ferenccs gvardián, akinél addig összegyűjtött dolgait hagyta. Szerencsére azonban itt is mindent megtalál, sőt nagyon érdekes dolgra bukkan a kolostor könyvtárában. Mária Terézia parancsából a magyar katonaság számára nyomtatott tábori énekek halmára akadtam, melyből vagy tíz exemplárt meg is szerettem. Ezen énekes és más kis könyvesekék bizonyítják a b. e. királynénak a magyar nyelv iránti szeretetét, vagy azt is, hogy ő a horvátokról úgy akart tudni, mint magyarokról, és azoknak is magyar könyveket nyomtatott és ajándékozott. De amelyeket — már akkor is meglévén a visszavonás — soha a horvát katonaság között ki nem osztattak, hanem a kancellária emésztőjébe rakattak (V. 7a).

E gondolatok foglalkoztatják, amikor három horvát úr társaságában tovább indul Jászka felé. A velük való beszélgetés után veti papírra az alábbi sorokat: Atyámfiai, magya-

rok! A nyelv dolgában okosabban és csendesebben haladjatok. Én valamint a magyar, úgy a horvát és szlavóniai tótus megyéket több ízben egybeutazva, sokak az észrevételeim. Nagy volna az oppositio, ha okosabban nem cselekednétek. Halál kedvesebb, mint a természetlőt magától az emberekben nyelvük iránti szeretetéről elállás. A környülállásokat is tudni kell! Mit tudtok ti otthon! ... De miket kell hallani egy utazónak! Mert ime, hogyan fejtették ki útítársal most is álláspontjukat. Érzették II. József alatt a magyarok — mondták neki —, mit tesz egy nemzetet nyelvétől megfosztani akarni, s ez őket álmokból felriasztó első kürtzó volt. Dicsérjük, helybenhagyjuk, hogy a magyarok nyelvüket művelik, terjesztik ... De mi horvátok, kitől tanuljuk? S mégis, három év leforgása alatt, kik már szolgáltunk, kenyér nélkül maradjunk, papjaink magyarul prédikáljanak, polgár ne lehessen? Halál, halál inkább fejünkre!

Uraim — mondám —, én nemzetem sok nagyjaival és tudósával szerencsés vagyok ismeretségben lenni. Esküszöm mindazokra, ami szentség, hogy drága nyelveknek a magyar rablója nem kíván lenni. ... Ha szeretitek a magyar alkotmányt, miért ne szeretnétek a magyar nyelvet is a ravasz deák helyett, mint diplomaticai nyelvet? Igyekezett aztán útítársait megnyugtanni, hogy félelmük csak kőszá híreken alapszik, amelyet bajkeverés céljából terjesztenek. Azok fel is lelkesedtek:

Valameddig a magyar nyelvel együtt a deákok is meghagynák a magyarok, készek volnánk minden minutában halni a magyarokért, kiknek s kik után oly alkotmánnyal élünk, melyet hiszünk s vallunk, hogy tökéletesebb nem lehet embertől származandó. És gyerekeinket is igyekeznél fogunk, inkább mint akármely európai nyelvre, a magyarra taníttatni (V. 8a—9a).

Zágrábba érve megint alkalma nyílik a horvát—magyar barátság elmélyítésére. Útja vége felé közeledik, fáradt és beteg. Már Velencében azt írja, hogy sokat kell kiállni e cifra éleiben, és főként a sokat utazónak ... Kosarat kapna Allah, ha ismét étellel kínálgatna (III. 61b). Gyomrára is sokat panaszkodik, ágyának dől, és ágyában keresi fel a horvát Brutus, az illír mozgalom vezéralakja, Ljudevit Gaj (1809—1872). Érdeklődéssel szemléli, mi mindent gyűjtött össze Nemes, és ígéri, hogy a gyűjteményt ő is szaporítani fogja az Adriai Sirena, vagyis a Zrínyiász horvát fordításának példányával. Ezerszer köszönöm, kedves Gáj úr! — mondja neki naplója szerint — (acélkarika zacskóban lévén még maradék aranyim) itt van kérem, tesszen érte ezekből kivenni, amennyit jónak fog ítélni. Gaj azonban valami cseretárgyat kér, mire Nemes szabad választást ajánl. Elhültemre a zöldtokban lévő négy ólomtáblát mutatván szorítja melléhez, azonban most már kénytelen szavának állni egy a világ legnagyobb nemzeti közül annyira imádatott férfi előtt, és odaadja neki azzal a kikötéssel, hogy a táblákról készített rézmetszetből küldeni fog magyar tudósoknak is. Másnap mintegy 10 órakor eljövén Gáj kocsiában, s elhozta az Adriai Sirenát és ezen ide ragasztott ígérését ... és ime a derék férfi Verbőczyt is kezembe nyomván, barátságos csókjait hagyva szólnom sem engedtet ...

Gaj írása valóban ott található beragasztva a naplóba: „Infrascriptum ab erudito et praeclaro antiquitatum collectore Spectabili Domino Samuele Nemes de Literati facto Cambio 4. tabellas plumbeas aquisivi ...” s kötelezi magát, hogy a róluk készített metszetekből küld a nádornak, gróf Teleky József koronaőrnek és Jankovich Miklósnak. „Zagrabiae, 2 Dec. 1841. Dr. Ludevitus Gaj” (V. 14).

Hogy Zágrábból hogyan és mikor ért Budára, arról nem tájékoztat a napló, amint hogy arról sem, hogy mi lett szerzeményeinek sorsa.

Mint láttuk, szerzeményeinek pontos felmérése a napló alapján lehetetlen, így további sorsuk felderítése is nehéz. Ő maga nem mindig írt bejegyzést a vásárolt művekbe. Így csak néhány esetben sikerült az általa említett műveket azonosítanunk.

Igen érdekes például a Gajtól ráadásaként kapott Verbőczy. Ez nem más, mint a Hármaskönyvnek 1573-ban Nedelicen megjelent kaj-horvát nyelvű fordítása.⁸ A példány az OSZK állományában ma is megvan,⁹ s táblájának belső lapján érdekes bejegyzések olvashatók. Az egyiket Fodrőczy Zsigmond táblai ülnök írta. A kissé nehézkes latinságú sorok fájlalják, hogy a fáradhatatlan buzgóságú Nemes úr ezt a horvátok számára oly értékes kincset elviszi. Csak a becsületszóval megerősített ígérlet vigasztalja, miszerint a nádor útján a könyv a Nemzeti Múzeumba fog kerülni.¹⁰ E sorok alá Nemes — még nehezkesebb latinsággal — odaírta, hogy Fodrőczy úr kissé elhamarkodottan tette bejegyzését,

és nem is értették meg pontosan egymást. Ő csak annyit ígért, hogy a könyvet Jankovich útján igyekeznek majd a nádorhoz juttatni.¹¹

Csatkai említi¹² Nemes Sámuel szokásaként, hogy a gyűjtők ősrégi fortélyával élt. Szerzeményeit addig mutogatta másoknak, míg a gazdag állományt azok is nem szaporították valamivel. Úgy látszik, ezzel próbálkozott — balsikerrel — Fodróczkynál.

A Gajtól kapott másik könyv *Zrinyi* horvát nyelvű *Adriai Sirenája*¹³ ugyancsak meg van az OSZK-ban, benne Nemes kézjeggyével.

Eredménytelenül nyomoztunk a *Mária Terézia* által nyomtatott katonai énekeskönyv után. Valószínű viszont, hogy az Ostffyasszonyfán kapott *II. András*-féle oklevél azonos azzal, amely 1877-ben a Nemzeti Múzeum kiállításán szerepel: „1222. Osl ispán fiainak a soproni várhoz tartozó Moglocha nevezetű földet adományozza.”¹⁴

Hasonlóképpen könnyű volt rátalálni a Velencében vásárolt héber kódexre, amely Jankovich gyűjteményéből került az OSZK Kézirattárába.¹⁵ Ezt a *Mardekhai*-könyvet tartalmazó vaskos fóliókötetet dr. *Kohn* Sámuel ismertette a múlt században.¹⁶ A bejegyzésekből azt olvasta ki, hogy a könyv egy frankfurti zsidó családtól került a pozsonyi főrabbihoz. Ezek szerint talán itt is üzleti fogásra kell gyanakodnunk. Lehet, hogy Nemes Pozsonyban vásárolta a kódexet, de több pénz remélt érte, ha Velencéből származónak tünteti fel?

Nem akadtunk viszont nyomára a *Quam in Africam venissem* kezdetű kódexnek,¹⁷ s a velencei vásárlások között felsorolt három ősnymotatványnak sem. Ellenben megvan az ősnymotatványokkal együtt vásárolt 1530-i kiadású *Epistolae Heroides Ovidii*. Ez szinte napjainkban került az OSZK állományába — benne ugyanazzal a *Zichy* Ödön-bélyegzővel, amely a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban őrzött *Literári—Zichy-kódex*-ben is megtalálható. Ezek szerint tehát Nemes kapcsolatot tartott a Zichyekkel is, és bátran feltételezhetjük, hogy az OSZK-nak ez az új szerzeménye azonos a Nemes útinaplójában említett példánnyal, amely így több mint egy évszázad múltán közgyűjteménybe került.

Eszünkbe jut erről régvolt fizikaórák egyik kísérlete. Egyik szélével vízszintesen felerősített vékony lapra lycopodium port szórunk, majd a lap szélén végighúzunk egy vonót. Az így keltett rezgés hatására a szanaszét heverő por szabályos ábrákba rendeződik. Gyakran még kontár műgyűjtők munkája is ehhez a jelenséghez hasonlítható. Rendezetlen családi levéltárakból, elhanyagolt magánkönyvtárakból, padlásokból, fészerekből — sőt néha disznóólból — hordták össze az anyagot, hogy mint lycopodium port szórják rá a tudományos kutatás lemezére. E fáradozásuk révén az eddig ismeretlen anyag valami módon rendeződik, nyilvánartottá, a tudományos kutatómunka számára hozzáférhetővé, s előbb-utóbb többnyire valamelyik közgyűjtemény szerves részévé válik, ami megmaradását is jobban biztosítja. E munka föltétlenül hasznos a tudomány számára, még akkor is, ha elsősorban anyagi rugók mozgatják.

Jegyzetek

1. *József* nádor törekvései a wolfenbütteli Corvin-codexek visszaszerzésére. = *Magy. Könyvszle.* 1883. 81. l.
2. *Kollányi* Ferenc: *A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára.* Bp., 1905. 34. l.

3. Életrajzának fenti adataira vonatkozólag lásd: *Csontos János: Litterati Nemes Sámuel 1842-ik évi hagyatéki leltáráról. = Archeol. Ért. 1910. 266—269. I. Csatkai Endre: Litterati Nemes Sámuel rablóhadjáratai Szombathelyen és Kőszegen. = Dumántúli Szle. 1942. 62—65. I.*
4. A Fol. Hung. 3006. jelzet alatt található napló I—V. számozással öt fasciculusból, melyek szavaival csomóból áll, amelyek utólagosan kaptak levélszámozást. Az idézett helyek megjelölésénél a római szám a csomót, az arab szám a levelet jelzi, a recto (a) és verso (b) feltüntetésével. Tehát például: (II. 3b). A könnyebb olvashatóság végett nem tartottuk érdemesnek a sokszor hevenyészve tett feljegyzések helyesírását és központosítását követni. Erre utal idézőjelek helyett a kurzív szedés.
5. RMK I. 573.
6. Ez a kifejezés feltehetően az alább „Fejérvári úr” néven említett *Fejérváry Gábor* (1780—1851) archeológusra vonatkozik, aki — részben unokaöccsével, *Pulszky Ferenc* — bejárta Európát, s járt olasz földön is. Atyjának, *Fejérváry Károly* (1743—1794) régiséggyűjtőnek egyik kézirata ezt a címet viseli: *Commentatio de moribus ac ritibus Ruthenorum* (OSZK Kézirattár, Quart. Lat. 2056). Ez azt sejteti, hogy az egyébként Sáros megyéből való családnak ruszin kapcsolatai is lehettek, innen a „rusnyák” megjelölés. Fejérváry Károly egyébként szintén összeköttetésben állott *Jankovich Miklóssal* (vö. OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 35).
7. Gróf *Majláth József* (1737—1810), akit 1801-ben a velencei olasz udvari kancellária elnökévé nevezett ki *I. Ferenc*.
8. Régi Magyarországi Nyomtatványok. Budapest, 1971. 354. tétel.
9. Jelzete RMK II. 136a.
10. „Maximo Solatio, et non absque summo Animi motu Zagrabiae 5a Dec: 1841. apud Dominum Samuelem Nemes Litterati consexi hanc Nationalis Verbőcziani Tripartiti Versionem, — dolendum unice, quod Titulus ipse desit. — magis autem dolendum foret, quod hic Thesaurus pro Croatis tam rarus, assiduus Curis, et infatigabili sudore Domini Nemes — conquisitus ex Regno hoc vetustatibus celebri, sed has colligentibus inope efferatur, — nisi me Dominus Nemes verbo honesti Viri affidasset, — quod Nationalem hunc Thesaurum benignissimis manibus Serenissimi Domini Caesareo-Regii Archi-Ducis Regni Palatini Summi Nationis Hungaricae, ac ita Constitutione sociae Croaticae praesentare velit — illud desiderium habens, — ut Liber hic pro Nationali Museo comparetur. Zagrabiae 5a Dec 1841. Nobilis Sigismundus Fodróczy de Eadem, et Borkovecz I[nclitae] Tabulae Regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Judiciariae Assessor.”
11. „Egregius D[ominus] Fodrotzi cicius scribebat in Libro meo ad quem nullam debuisset habere Curam, quoniam Ego, non a supra scripta et dicto Domino, sed a S[pectabili] Domino Gáj cum omni jure teneam, nec me optime intellexit E[gregius] D[ominus] Fodrotzy, quoniam ego apaream Magnifico Domino Nicolao Jankovits commendare sicque dicam putare, cum caeteris insignis antiquitatibus patriis, pro Museo nationali. Regnum vel Natio recomendande a Serenissimo principe Archi Duce et Regni Palatino tenentur. N[emes].” A könyvben egyébként a következő possessor-bejegyzések találhatók: Mychael Dobr parochus Obornu, A. Barichevich, J. Polukoczy, Thomas Erdeodi és L. Pakatoss.
12. *Csatkai i. h.*
13. RMK III. 2120. Venetiis 1660.
14. *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának magyar történelmi és irodalomtörténelmi kiállítása. = Magy. Könyvszle. 1877. 262. I.*
15. Jelzete: Fol. Hebr. 1.
16. *Kohn Sámuel: A Magyar Nemzeti Múzeum héber kéziratai. = Magy. Könyvszle. 1877. 23—24. I.*
17. Vö. *Bartoniék Emma: Codices manu scripti latini. Vol. I. Codices latini medii aevi. Bp., 1940.*

A travel diary by Sámuel Literáti Nemes

Á. KELECSÉNYI

The holdings in the collections of manuscripts and old printings in the National Széchényi Library were enriched in a considerable degree by the material Miklós *Jankovich* had sold the Library. This collector lived in the first half of the 19th century and bought charters, manuscripts, old printings, coins and other art treasures not only all over Hungary but in the neighbouring countries as well. However we have known few details about his way of collecting.

He had several agents and one of them was a Transylvanian-born antiquary, Sámuel *Literáti Nemes* who ran an antiquarian's shop in Buda and was in connection with all the outstanding Hungarian collectors of the time.

In the manuscript collection of the National Széchényi Library there is a diary written by him during one of his collecting tours from Pest to some Transdanubian cities and villages and then through Croatia and Dalmatia as far as Venice (see map).

Reading his diary we get a very interesting picture not only of his acquisitions but his business tricks and curious adventures as well. The life-work of this interesting character is a mixture of scientific intentions and individual profit tinted by some national prejudice so characteristic for the epoch. As a whole, his work has proved useful for research work and many of his acquisitions collected on this tour are to be found in the holdings of the National Széchényi Library.